

В окрестностях Вильнюса в 18 населенных пунктах литовские исследователи не нашли старожильческого населения, говорящего на литовском языке. И эта сравнительно большая территория выпадает из общего литовского языкового массива, выделяясь белым пятном на всех картах Атласа. Белорусские и литовские языковеды несколько раз в последние годы организовывали научные экспедиции в эти районы Литвы и обнаружили там белорусские и польские говоры. Эти говоры имеют свои языковые особенности, входящие в сложные взаимоотношения с основными диалектными группами белорусского языка — среднебелорусскими, юго-западными и северо-восточными, и также с литовским окружением. Следовало бы, на наш взгляд, более тщательно обследовать данный языковой остров как в плане создания регионального атласа, так и выделения нескольких пунктов для включения в сетку Общеславянского лингвистического атласа. Данный языковой ареал представляет большой научный интерес для изучения балтославянских языковых контактов, проходивших на протяжении многих веков между балтийскими и славянскими племенами.

Карты литовского Атласа информируют и о литовско-латышских контактах. Литовские жемайтские говоры своей северной окраиной граничат с земгальскими говорами Латвии и имеют некоторые общие лексемы (ср. лит. *kūtė*, латв. *kuts* 'хлев', карта 13).

Восточноаукштайтские литовские говоры, соприкасаются с латышскими латгальскими говорами. На картах Атласа это отразилось в наличии общих лексем, в том числе и германизмов, проникших через посредство латгальского (ср. *stūķē* 'дырка в жерновах, вячай', карта 69).

На первой карте Атласа дана группировка литовских говоров. Правильно поступили составители Атласа, что наряду с традиционной классификацией литовских диалектов, выработанной К. Яунюсом, К. Бугой и др., совместили новую классификацию — З. Зинквичюса и А. Гирдяниса. На основе новых данных составители дополняют и уточняют существующие классификации литовских говоров в предисловии к Атласу.

Можно высказать сожаление, что составители не включили в Атлас обобщающие ареальные карты, синтезирующие

типологию лексических изоглосс. Такие карты могли бы представить новые, более надежные данные о классификации литовских говоров, дать наглядную картину взаимоотношения разных диалектных групп. Отсутствие таких карт оправдывается тем обстоятельством, что Атлас литовского языка задуман как многотомное издание, и в заключительный том, по-видимому, войдут сводные карты, составленные на основе карт разных уровней диалектной речи.

Объединение ареалов на таких картах даст возможность выявить территориальные связи между разными лексемами, позволит судить, насколько типология лексических изоглосс по своей конфигурации приближается к фонетическим и морфологическим изоглоссам. Такие карты представят новые данные для уточнения существующих классификаций диалектов литовского языка, а также для исследования генетических проблем, внесут существенный вклад в разработку теоретических вопросов лингвистической географии.

Атлас литовского языка представляет собой сокровище национального значения. Он открывает новый этап в исследовании истории, диалектологии и лингвогеографии литовского языка. Это один из самых крупных трудов за всю историю литуанистики.

Но его результаты не исчерпываются только для литовского и, шире, балтийского языкознания. Карты Атласа послужат ключом к решению и объяснению многих других проблем, в том числе и проблем балто-славянской общности.

Изданный том Литовского атласа соответствует лучшим образцам мировых достижений в области лингвистической географии.

Желаем литовским коллегам скорейшего завершения работы над последующими томами Атласа.

Ю. Ф. Мацкевич

Lietuvių arealinės lingvistikos klausimai (=LKK, t. XVII). V., 1977, 234 p.

Tai pirmoji „Lietuvių kalbotyros klausimų“ serijos knyga, skirta arealinės lingvistikos (lingvistinės geografijos) problemoms. Daugelis joje spausdinamų straipsnių susiję

su lietuvių kalbos atlaso sudarymu, parašyti naudojantis šio atlaso kartoteka.

Leidiny s pradėdamas V. Ambrazo didoka studija „Netiesioginės nuosakos (modus relativus) paplitimas ir kilmės problema“ (p. 7–54). Joje detalai išanalizuota lietuvių kalbos netiesioginė nuosaka (vad. „dalyvinė kalba“), jos konstrukcijos su veikiamaisiais ir neveikiamaisiais dalyviais, tų konstrukcijų paplitimas, modalinių reikšmių susidarymas ir kiti su šia problema susiję klausimai. Dėl nagrinėjamo reiškinio kilmės autorius daro išvadą (p. 48), jog netiesioginės nuosakos struktūrinį pagrindą sudariusi iš indoeuropiečių bendrystės laikų paveldėta predikatinė dalyvių vartoseną, savo ruožtu paremta nominaliniu sakiniu tipu. Jos semantinės prielaidos, autoriaus nuomone, sietinos su indoeuropiečių kalboms būdingais dalyvių (ypač be pagalbinių veiksmažodžių) ir su jais sudarytų perifrastinių veiksmažodžio formų (ypač perfekto ir optatyvo) modalinės vartosenos polinkiais. Perpasakoto veiksmo reikšmės išsugalėjimą, pagal autorių, stimuliuavusios pusiau predikatinės dalyvių konstrukcijos: galininkas ir vardininkas su dalyviu. Tačiau galutiniam netiesioginės nuosakos įforminimui bei morfologinės paradigmos susidarymui baltų kalbose, autoriaus tvirtinimu, didelį vaidmenį turėję kontaktai su artimiausiomis Pabaltijo finų (lyvių ir estų) kalbomis. Nėra abejonės, kad gerai pagrįstos ir visiškai įtikinamos autoriaus išvados turės nemaža reikšmės tolesnėms lietuvių ir apskritai baltų kalbų gramatinės struktūros raidos studijoms, ypač sintaksei.

A. Valeckienė straipsnyje „Forma *tai* ir jos variantai lietuvių kalbos tarmėse“ (p. 55–75) išanalizavo bevardės giminės bei dalelytės *tai* (*tatai*) ir jos tarminių variantų *ta*, *to*, *tei*, *tę*, *te*, *ti*, *tėi* paplitimą, identifikavimą ir vartoseną. Straipsnis pasižymi kalbinės medžiagos turtingumu. Daugelis autorės išvadų nekelia abejonių. Ypač vertingas atskirų variantų funkcijų įvairiose tarmėse aprašymas.

Tarminių formų identifikavimas, kaip pripažįsta pati autorė, kelia neaiškumų. Visų pirma neaišku, kaip traktuotini rytų aukštaičių panevėžiškių variantai *te*, *tę*, *ti*: kildintini iš *tai* ar iš **te*. Straipsnyje pateikti duomenys iš tikrųjų prieštaringi. Kildinimą iš *tai*, mums atrodo, remia kompaktinis visų trijų variantų plotas greta *tai* arealo, bet tokiam kildinimui prieštarauja to ploto tik dalinis sutapimas su galūnių *-ai*, *-iai* (*-ei*) > *-ε*, *-ę* / *-i* arealu ir ypač su analoginiu vartimu kituose vienskiemeniuose žodeliuose. Taigi kyla klausimas:

ar negalėjo *tai* vartimui *te*/*tę*/*ti* turėti lemiamos įtakos specifinė proklitinė šio žodelio vartoseną. Proklizėje juk vokalizmas neretai pakinta kiek kitaip, negu šiaip nekirčiuotoje padėtyje, plg. rytų aukštaičių 3. praet. *nulīpa*. ‘nulipo’ < **nuolīpā* šalia *mė.na*. < *mėnuo*, *na*. < *nuo*. Reikėtų detalai palyginti nagrinėjamų variantų ir kitų vienskiemenių žodelių vartojimą, ypač kirčio atžvilgiu. Jeigu čia iškelta prielaida pasitvirtintų, tada ir žemaičių *ta* galima būtų kildinti iš *ta* < *tai*.

Dar viena pastaba dėl *tei* (*tey*) senuosiuose raštuose traktavimo. Reikia neišleisti iš akių, kad B. Chilinskis ir kiti autoriai, kurių raštų kalbai pradžią davė vidurio ir rytų Lietuvos ano meto dialektai, grafema *e* žymėjo ne tik *e*, bet ir „pūstinį“ *a*, turimą nekirčiuoto bei tvirtagalio dvibalsio *ai* pirmajame dėmenyje, pvz., n. pl. *pranašey* ChB 48₂₅ ‘pranašai’. Taigi šių autorių *tei* (*tey*) gali būti ir iš *tai*.

Dialektologai ir kalbos istorikai su nekantrumu lauks autorės pažadėto darbo tęsinio, kuriame bus aptarta čia nagrinėjamų variantų kilmė.

Idomus K. Garšvos straipsnis „Akcentuacijos ir vokalizmo sąryšis šiaurės vakarų panevėžiškių tarmėje“ (p. 76–88). Tai gili sinchroninė kalbamo reiškinio analizė. Darbas vertingas tiek subtiliais autoriaus pastebėjimais, tiek išvadamis, reikšmingomis ir bendrajai kalbotyrai.

Autorius nagrinėjamą tarmę priskiria prie trijų ilgumų sistemą turinčių tarmių, nors čia tie patys balsiai negali būti visų trijų ilgumų. Tuo ši tarmė griežtai skiriasi nuo tikrąją trijų ilgumų sistemą turinčių tarmių, pvz., rytų aukštaičių uteniškių. Vengiant terminologinės painiavos, reikėjo visa tai detaliau aptarti.

Žiūrint į tarmę tik sinchroniniu aspektu, žinoma, dažnai nepastebima arba nepakankamai įvertinama tokių reiškinų, kurie turi didelę reikšmę diachroniniam tarmės tyrinėjimui. Iš čia autoriaus nihilistinis požiūris į tarmės murmamuosius balsius.

E. Grinaveckienės ir baltarusių kalbininkų J. F. Mackevič, E. M. Romanovič ir E. I. Čeberuk straipsnyje „Нерегулярные явления в фонетике, акцентуации и грамматике белорусских говоров западной зоны“ (p. 89–96) iškeliamos aikštėn vakarinių baltarusių tarmių ypatybės, kurių neįmanoma paaiškinti baltarusių kalbos duomenimis ir kurios, autoriaus nuomone, gali būti susijusios su lietuvišku resp. baltišku substraktu bei lietuvių kalbos įtaka. Iš fonetikos srities tokiomis ypatybėmis autorės laiko sporadišką

a (< *e*) tarimą po minkštųjų priebalsių vietoj laukiamo *o* (*ě*), pvz., *маладзьяш, капляшка, цямняя* vietoj *маладзэж, капёшка, цямнёе*, kartais *e* siaurinimą bei vertimą *ie*, pvz., *авёс, лёд, мед* vietoj *авёс, лёд, мёд*, *a : o* kaitą, pvz., *травá : трóвы*, priebalsių *s* ir *š* sporadišką sumišimą, pvz., *шпінá, шканёц* vietoj *спінá, сканёц*, minkštojo *k* tarimą prieš *e*, pvz., *кёшкаца* vietoj *кóшкаца*, priebalsio *k* atsiradimą vietoj *ch*, pvz., *кáта* vietoj *хáта*, žodžio pradžios *h*-numetimą, pvz., *ультáй* vietoj *гультáй*. Trys pastarosios ypatybės lingvistinėje literatūroje jau buvo aptariamios¹, kitos, rodos, keliamos pirmą kartą.

Iš kirčiavimo sferos autorės su lietuvių kalbos įtaka sieja labai išplitusį *ā* kamieno daiktavardžių galūnės kirčio tipą, pvz., *лíná, мухá, грышá* vietoj *лйна, мýха, грыша*.

Iš gramatikos srities autorės nurodo *ā* kamieno gausėjimą kitų kamienų sąskaita, pvz., *гуся́, 'гусь'*; daiktavardžio *стада́* 'стадо' perėjimą iš bevardės į moteriškąją giminę (plg. lie. *bandà*); tam tikrais atvejais įnagininko formų vartojimą vietoj prielinksnių konstrukcijų, pvz., *паўднё́м* (vietoj *у поўдні*) *прышла́, недзеля́мі* (vietoj *у недзеля́*) *былі кярмашы́*; genitivus partitivus konstrukciją, pvz., *ка́ля кусто́ў ламо́ў ёсць*, ir kt. Visos šios ypatybės analizuojamos įžvalgiai, su nuovoka. Tik be reikalo autorės baltarusizmą *stodà* sulygino chronologiniu atžvilgiu su senesniu skoliniu *stōdas*: pirmasis palyginti vėlyvas skolinys (plg. br. *стада*), antrasis — daug senesnis (plg. *стадо*).

V. Vitkauskas straipsnyje „Šiaurės rytų žemaičių dūnininkų kai kurie morfofoneminiai dialektizmai“ (p. 97–108) nagrinėja pietų žemaičių tarmės žodžius, turinčius neaiškios kilmės balsius *e* ir *ū*, t. y. tokius, kurių genetinė sąsaja su bendrinės kalbos vokalizmu kelia visokių neaiškumų. Pasitelkęs daug kalbinių duomenų, autorius analizuoja labai apdairiai. Negalima su juo nesutikti, kad tokie tarmės žodžiai, kaip *smélté* 'smėlys' (*smeltýnas* 'smėlynas'), *kelnóti* 'kilnoti', *švelpti* 'švilpti', *velkinas* 'vilkinas, vilkdamas', turi *e* ne iš *i*, plg. la. *smelte, svelpt*, lie. *kėlti*, 3. praes. *velka*. Įdomiai autorius aiškina *e* ir *i* sumišimą tarmės priesagose, pvz., *sprāgelas* ||

sprāgilas ir kt. Pagal jį, ši reiškinį bus sąlygojusios tiek fonetinės priežastys (supanašėjimas dėl *i > e*), tiek tarmės *i : e* kaita vediniuose, plg. *sūbiné : drūksubēnis* (*dru'kco-bē'nīs*) 'kas storu užpakaliu', tiek žemaitiškų ir aukštaitiškų tarties elementų mišinys, plg. tarimą *skilá'uda/skełá'uda* ir *skełá'uda/skeła'uda* 'skeveldra'; plonas koks luobas'.

Panašiai blaiviai autorius aiškina ir pavyzdžius su „nereguliariu“ tarmės *ū*. Žodžių *sūdés* 'suodžiai' ir *sūsties* 'irzliam būti; judėti; blogai degti' bei jų vedinių šaknies tarminį *ū* jis nelinkęs kildinti iš senesnio *uo*. Tačiau tarmės skolinius *pū'ks* 'pūkas', *špū'liē* 'ritė', *ū'stá* 'ūsai' bei žodelį *āēū* 'ačiū' dėl šiaurės žemaičių atitinkmenų su *ou* pagrįstai transponuoja į bendrinę kalbą formomis *puōkas, špuolē, uōstai* ir *āčiuo*. Detaliai ištyręs žemaičių būtojo dažninio laiko išraiškos priemonėms daryti vartojamo pagalbinio veiksmazodžio vokalizmą, jį taip pat linkęs skirti šiai grupei: pagrįstai transponuoja *liuobēti*. Tokių skolinių, kaip *gūmà* 'guma', *rūsas* 'rusas', ilgąjį *ū* įtikinamai aiškina tuo, kad slavų kalbų kiek įtemptas balsis *u* (bent žemaičių ir pažemaitės vakarų aukštaičių ausiai) nebuvo priderintas prie savų gana atvirų balsių *u/o*, bet imtas tarti ilgai. Reikia taip pat pritarti autorius minčiai, kad priesagų *-uōklis, -uolas, -ūolis, -ūomenē, -ūonē, -uonis* žemaitiškai atitikmenys *-ūklis, -ūlas, -ūlis, -ūmenē, -ūnē, -ūnis* turi skirtingą vokalizmą ne tik dėl fonetinių priežasčių, bet ir dėl balsių kaitos, apofonijos. Panašiai aiškinamas ir žemaičių prielinksnis resp. prieždelis *nū(-)* 'nuo'. Pateikdamas daug tarminių duomenų (ne tik iš žemaičių, bet ir iš aukštaičių ploto), autorius gana įtikinamai įrodo, kad lietuviai yra turėję ir priešdėlį *sū-* šalia *su-, suo-, so-*. Pabaigoje pateikiamos vertingos pastabos, rodančios dirbtiną *sū-* keitimą *su-* akademiniam lietuvių kalbos žodyne.

Visos šios ir daugelis kitų autoriaus minčių yra didžiai vertingos ne tik dialektologams, bet ir istorinės gramatikos bei etimologijos specialistams, nes jos padeda atskleisti mūsų kalbos raidos paslaptis.

E. Grinaveckienės straipsnyje „Lietuviškos kilmės leksika Aukštųjų lenkų šnekte“ (p. 136–145) pateikiamas per 120 lituanizmų nurodytoje šnekte žodynėlis. Jame duodami tų lituanizmų vartojimo pavyzdžiai, lietuviški jų atitikmenys, neretai ir kitoki kalbininkams reikšmingi duomenys. Nors žodynėlis palyginti nemažas, bet jame surašyti ne visi tos vietovės lenkų kalboje turimi lietuviški skoliniai. Pasigendame populiarių,

¹ Žr. Судник Т. М. Дialeкты литовско-славянского пограничья. М., 1975; Гринавецкене Е. Й., Ковальчук И. П., Мацкевич Ю. Ф., Романович Е. М. Северо-западные белорусские говоры литовского пограничья. — Балто-славянский сборник. М., 1972, с. 377–393 ir kt.

visame Vilniaus krašte ir kitur Lietuvoje lenkiškai kalbančių žmonių vartojamų lietuviškos kilmės žodžių, pvz., *dyrsa* (*girsas*, *giersas*...), *jandowa* (*indowka*...), *gryka*, *jawia* (*jewja*, *jewnia*...), *kowsz*, *kul* (*kulik*), *kulsza*, *lajdak* ir kt.

Vieno kito autorės pateikiamo žodžio lietuviška kilmė kelia abejonių, pvz., *kiernoz* 'kuilys', *klak* 'suvobuliuotas kašnis, gumulas', *pampuch* 'spurga; purus blynas su mielėmis' (autorė šį žodį plačiai aiškina), garsažodžiai *ploksz*, *tript*.

Skaitant žodynėlį, pirmiausia į akis krinta nevienodas surašytų lituanizmų senumas. Dalis jų – plačiai žinomi visame Vilniaus krašte ir kitur Lietuvoje. Tai žodžiai, būdingi vadinamajai „polszczyzna litewska“, pvz., *baladać sia*, *blinda*, *bołuszniek*, *bonda*, *brazgać sia*, *brukować*, *bucz*, *bumbuł*, *burbulka*, *dziegieć*, *dyrwan*, *dulka*, *gil*, *gilować*, *grabiast*, *grabiastować*, *jinkszczyr*, *klumpi*, *kreyga*, *krušnia*, *kumpiak*, *kupraty*, *lurba*, *lupy*, *pakuly*, *parsiuk*, *pejsać*, *pliewa*, *poszor*, *pumpuryca*, *rezgini*, *rojst* (*rojsteczek*), *skaptuk*, *skaptować*, *skierdź*, *skierdziowy*, *sklut*, *swiron*, *szakalik*, *szeszka*, *szypul*, *szuły*, *warża*, *węcierz*, *żilwica*, *żlugta*. Pažymėtina, kad kai kurie iš tokių žodžių turi naujų fonetikos bruožų, priderinti prie dabartinio lietuvių tarimo, sakysim, su balsiu *a* vietoj senesnių skolinių *o*, pvz., *branktuk* (: *bronkt*), *pradzienik* (: *prodziennik*), *skilandzia* (: *skiladź*). Plg. *bołuszniek* (< lie. *bált-*), *bonda* (iš *bandà*), *brodnik* (iš *bradinys*), *kombla* (iš *kamblys*), *oksciūki* (iš *aksčiūkai*, *akstinaĩ*), *oszaki* (iš *āšakos*), *poszor* (iš *pāšaras*), *rojst* (iš *raistas*), *soła* (iš *salà*), *strozda* (iš *strāzdas*) ir kt. Taip pat kartais išlaikomas dabartinis lietuvių *o* (pvz., *raudonik*, lie. *raudonikis*) vietoj senojo *ā* atspindžio (plg. *dyrwan* iš *dirvonas*, *kupraty* iš *kuprōtas* ir kt.).

Žodynėlyje yra ir visai naujų skolinių, susijusių su šių dienų arba netolimos praeities lietuviškomis administracinėmis ar kultūrinėmis įstaigomis ir pan., pvz., *apilinka* 'apylinkės būstinė', *bandimas* 'bandymas', *duji* 'dujos', *elektrynia* 'elektrinė', *giminazja* 'gimnazija, dial. *gimināzija*', *girnik* 'eigulys, plg. dial. *girnykas*', *girnikija* 'girininkija, dial. *girnykija*', *mokikla* 'mokykla', *paminkt* 'paminklas', *pardawiejas* 'pardavėjas', *pienkietukas* 'pažymys «penki»', *pirminikas* 'pirmininkas, dial. *pirminykas*', *siesiele* 'medicinos sesuo', *walgikla* 'valgykla' *wirszajtis* 'buvęs renkamas ar skiriamas valsčiaus administracijos įstaigos viršininkas, *viršaitis*'. Kad tai nėra okazionalizmai, rodo jų vartojimas kitose Lietuvos vietose: teko visus girdėti,

pvz., iš lenkiškai kalbančių žmonių Ukmergėje.

Žodynėlyje yra ir reikšmės skolinių, pvz., *łęk* 'lankas' (plg. lenkų *łęk* 'vingis, lankstas; guga, balno lankelis; techn. arka').

Kaip žinoma, Lietuvos lenkų kalbai pradžią davė ne kuri tarmė, bet lenkų bendrinė kalba. Lenkų kalbininkai už etnografinės Lenkijos išplitusią lenkų kalbą vadina „polszczyzna kresowa“, Lietuvoje vartojamam variantui pavadinti dar vartoja terminą „polszczyzna litewska“. Su lenkų kalbos tarmėmis šie variantai, žinoma, neturi nieko bendra. Dėl to keistokai atrodo Aukštduobės lenkų kalbos traktavimas kaip lenkų tarmės (p. 136, 144 ir kt.). Istoriskai netikslus ir autorės tvirtinimas (p. 136), jog šiose apylinkėse lenkų kalba išplitusi iš dvarų, kuriuos turėję lenkų kilmės (iš tikrųjų tik su lenkėje) bajorai.

A. Vanago straipsnis „Lietuvių–latvių hidronimų paralelės ir jų arealas“ (p. 146–158) skirtas apžvelgti tiems lietuvių hidronimams, kurie mūsų vardyną jungia su latvių kalba bei jos vardynu. Onomastikos tyrinėtojai čia ras daug įdomių dalykų. Straipsnis reikšmingas ir apskritai baltistams, ypač išnykusių baltų genčių kalbos tyrinėtojams. Pvz., šiuos hidronimus autorius įtaria esant kuršizmais: *Alangà*, *Alaukstis*, *Blākē*, *Blidakē*, *Burkālē*, *Cedvė*, *Čiaūša*, *Damašà*, *Dūkšmē*, *Gātē*, *Gāt-upis*, *Grýva*, *Kaltis*, *Kerbēsas*, *Kēvē*, *Kniāvas*, *Kniāvasis*, *Krýn-upis*, *Kulkà*, *Kuōpis*, *Liuvýnas*, *Lōnas*, *Lūkainis*, *Lūkstas*, *Miklinys*, *Pluņkē*, *Rāžē*, *Sárkainis*, *Tamšà*. Žiemgalių substrato palikimu linkęs laikyti hidronimus *Bēdrē*, *Čeriaūkstē*, *Drukys*, *Dūblis*, *Gruōtē*, *Kruoja*, *Kūrà*, *Ruōtis*, *Vegērē*. Su buvusią sėlių teritorija sieja vandenų vardus *Aknystà*, *Aūslas*, *Čēdasas*, *Čerč-upys*, *Čiaūnas*, *Čičirys*, *Driņgis*, *Duōr-upis*, *Duōrpis*, *Gariavà*, *Glaužinys*, *Guopys*, *Izitas*, *Jūžintas*, *Lēšk-upys*, *Lēvuō*, *Mauguilis*, *Mařč-ežeris*, *Rovējà*, *Tuolas*, *Ūzinas*, *Vāsaknas*, *Vazajà*, *Vāzajis*, *Zaduojys*, *Zālvas*, *Zālvē*, *Zārasas*, *Zirnajys*.

Norėtusi pastebėti tik dėl latvių *Aknīste* vardo, kuris siejamas su lietuvių *Aknystà*. K. Ancytis gana pagrįstai aiškino, kad latvių *Aknīste* esanti nauja forma vietoj senesnės *Aknīša*, kuri, savo ruožtu, esanti lituanizmas².

Labai vertingas ir įdomus V. Maciejaus kienės straipsnis „Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a.“ (p. 159–168). Jame autorė pateikė daug svarbių antroponimikos duomenų, unikalių asmenvardžių for-

² K. Ancītis. *Aknīstes izloksne*. Rīgā, 1977, p. 12.

mų. Tik gaila, kad jų nedokumentavo (nenurodė šaltinio metrikos). Dėl to tyrinėtojams praktiškai toji medžiaga liks neprieinama. Reikėjo bent prie pačių svarbiausių, unikalių formų, nurodyti šaltinio santrumpą, puslapį, eilutės numerį ar pan.

Skaitytojui taip pat nepaaiškinta, kokie buvo medžiagos atrankos principai. Iš 2-oje išnašoje nurodytų šaltinių matyti, kad šiam straipsniui autorė duomenis rinko tik iš ano meto administracinių-juridinių dokumentų, palikdama nuošaly bažnytinius šaltinius, pvz., krikšto, santuokos metrikus ir kt. Neaišku, ar buvo išrinkti visi nurodytų šaltinių antroponimai, ar tik jų dalis (pvz., geriau išlaikę lietuvišką formą ar pan.). Viso to nežinant, nedrąsu daryti griežtesnių išvadų iš autorės pateikiamos atskirų antroponimų rūšių statistikos. Sakysim, vedinių su *-owicz* tipo priesagomis autorė rado tik 6,8%, o, pvz., šv. Jono bažnyčios 1604 m. santuokų ir 1612 m. krikšto metrikų įrašuose jie iš tikrųjų sudarė net apie 50%. Visa tai ir daugelis kitų faktų rodo, kad žmonių įvardinimo manieros dokumentuose anuomet labiau priklausė nuo to, kas tą dokumentą rašė, negu nuo realiai pačių įrašomų žmonių vartotų antroponimų. Dėl to, pvz., autorės išvada, kad XVI a. II pusėje ir ypač XVII a. slaviškąsias priesagas pradeda išstumti lietuviškos patroniminės priesagos, žinoma, rodo pakitimą tik dokumentuose (atsirado daugiau lietuvių raštininkų), o ne pačioje žmonių vartosenoje. Tikrąsias ano meto lietuvių antroponiminės sistemos detales bus įmanoma rekonstruoti tik po ilgų ir labai kruopščių studijų, nuėmus raštininkų uždėtą svertimą antsluoksnį.

Lietuviškų tėvavardinių priesagų *-aitis*, *-onis*, *-ūnas* ano meto paplitimas, matyt, bus buvęs maždaug toks, kaip autorė nurodo. Tai patvirtina ir Knuto-Olato Falko³, taip pat šios recenzijos autoriaus⁴ studijos.

Leidinyje spausdinami dar šie vertingi straipsniai: A. Vidugirio „Dėl leksinės sinonimijos santykio su žodžio geografija“ (p. 109–120), A. Jonaitytės „Ratelio verpstės ir jos dalių pavadinimai“ (p. 121–135), J. Lipskienės „Būdingesnieji frazeologinių

³ K.-O. Falk. O metodach slawizacji litewskich nazw osobowych i miejscowych. O genezie i rozpowszechnieniu nazw na *-ańce*. — „Språkliga Bidrag“, 1966, vol. 5, Nr. 22, p. 1–16 (ypač žemėlapi).

⁴ Z. Zinkevičius. Lietuvių antroponimika. V., 1977, p. 75–77; to paties aut. Tėvavardinė asmenvardžių sistema Lietuvoje. — „Baltistica“. II priedas. V., 1977, p. 151–156.

junginių geografijos bruožai“ (p. 169–187) ir „Frazeologiniai junginiai su asmenvardžiais“ (p. 188–204).

Pabaigoje pridėta keletas lingvistinių pastabų: B. Vanagienės „Ar yra žodis *išlijstė*?“ (įrodo, kad tai žodis nebuvelis, į LKŽ IV 206 patekęs per nesusipratimą), S. Karaliūno „Kalbotyrinės pastabos“ (dėl lie. *gaibjė*, baltų **galvā*, pr. *karkis*, *baytan*), E. Grinaveckienės „Dėl poros fonetinių reiškinų interpretavimo“ (1. pasisako prieš bendrinės kalbos atitikmenų *ie*, *uo* interpretavimo „dūnininkų“ tarmėje kaip *iį*, *uų*; 2. prieš V. Mažiulio hipotezę, kad ide. **ā* baltų prokalbėje buvo jau išvirtęs **ō*).

Leidyns baigiamas A. Vanago parašyta M. Kondratiuko knygos „Nazwy miejscowe Południowo-wschodniej Białostoczczyzny“ (Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1974) recenzija, kurioje išryškinami baltų kilmės vietovardžiai.

Z. Zinkevičius

A. Gāters. *Die lettische Sprache und ihre Dialekte*. Mouton Publishers, The Hague – Paris – New York, 1977, XVI+196 p., DM 68,

A. Gaterio knyga „Latvių kalba ir jos dialektai“ iš esmės yra latvių kalbos tarmių bei tarminių ypatybių glausta apžvalga. Pratarinėje autorius nurodo, kad jo darbo tikslas esąs aprašyti latvių kalbos teritoriją bei labai margus tos kalbos dialektinius santykius. Per pastaruosius 50 metų apie latvių tarmes esą paskelbta daugybė darbų, kurie neprieinami užsienio kalbininkams bei studentams tiek dėl kalbos barjero, tiek ir dėl to, kad šių darbų Vakarų bibliotekos paprastai neturi. Šiems žmonėms padėti autorius ir noris savo knyga.

Pačioje knygos pradžioje įdėti du žemėlapiai, kurių pirmajame (p. VII) schematiškai parodytas latvių kalbos tarmių išsidėstymas dabartinėje Latvijos TSR teritorijoje, o antrajame (p. VIII–IX) sužymėtos knygoje minimos vietovės.

Po tokios rūšies literatūroje neišvengiamo darbe vartojamos transkripcijos paaiškinimo (transkripcija čia vartojama supaprastinta), toliau atskiruose skyreliuose apžvelgiama latvių kalbos kilmė ir priklausymas (p. 3–6), senųjų latvių giminių kalbinės ypatybės (p. 7–9) ir baltų giminių kalbų tarpusavio santykiai (p. 10. Ši skyrelį tesudaro iš viso 10 eilučių).